

Civilutskottets betänkande

1981/82:33

om utbyggnad av vattenkraften

1 Motioner m. m.

Här behandlas motionerna 1981/82:

654 av Ivar Franzén m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen beslutar hemställa att regeringen låter utreda möjligheterna till en natur- och miljöriktig utbyggnad av vattenkraften enligt i motionen redovisade förutsättningar,

852 av Raul Blücher och Tore Claeson (båda vpk) vari föreslås

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige,

2. att riksdagen uttalar att, i avvaktan på begärd utredning om bevarandevärdena, Strängsforsen i Klarälven i Värmland t. v. undantas från utbyggnad,

1995 av Magnus Persson m. fl. (s) vari föreslås att riksdagen beslutar om sådana ändringar i fråga om den fysiska riksplaneringen att Strängsforsen undantas från utbyggnad,

2061 av Gösta Bohman m. fl. (m) vari såvitt nu är i fråga – med hänvisning till motion 1981/82:2018 – hemställs

(1) att riksdagen begär att regeringen inför riksdagens förnyade ställningstagande till vattenkraften 1983 företar en allsidig utredning om hur ett ökat vattenkraftstillskott bäst kan åstadkommas samtidigt som en positiv omdaning av naturmiljön säkras.

Utskottet har i betänkandet CU 1981/82:10 behandlat motion 1981/82:651 (vpk) om utbyggnaden av Kymmens kraftverk.

Enligt vad utskottet inhämtat kommer tidigare aviserad proposition om bl. a. lagreglering av riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen inte att lämnas i sådan tid att den kan behandlas vid innevarande riksmöte.

Vissa tidigare förslag och betänkanden m. m. fogas här till som bilagorna 1–4.

2 Utskottet

2.1 Förslag om utredningar

I motion 2061 (m) föreslås inför ett förutskickat beslut år 1983 om vattenkraften "en allsidig utredning om hur ett ökat vattenkraftstillskott kan åstadkommas samtidigt som en positiv omdaning av naturmiljön säkras".

Motiven för förslaget (mot. 2018 s. 287) utgår från oro för den låga takt i vilken vattenkraftsutbyggnaden i dag fortgår och från en önskan att snabbt förbättra planberedskapen för vattenkraftsutbyggnad.

En motsvarande oro och osäkerhet kan uppfattas ha fått uttryck även i 1981 års energiproposition *dels* genom – av riksdagen senare förkastade – förslag om en mer liberal tillståndsprövning utan ändrade lagregler, *dels* genom aviserandet av en uppföljning av tillståndsgivningen år 1983 följd av förslag till riksdagen samt *dels* genom anmälan av eventuella överväganden om konsekvenserna av en sjunkande medelvattenföring. Den här också fått uttryck i reservationsvis uppföljda motionsförslag (s) om en plan för vattenkraftsutbyggnaden.

Enligt utskottets mening kan inte uppgifter om möjligheter att nå nära beräknad utbyggnad år 1990 undanröja farhågorna för att utbyggnaden inte kommer att ske i önskad takt. De långa projekterings- och planeringsperioderna medför att beslut måste tas så snart som möjligt för att vattenkraften skall kunna lämna sitt avsedda bidrag till den beslutade framtida energistrukturen. Det kan redan nu konstateras att kompletterande förslag om vattenkraftsutbyggnaden bör läggas fram år 1983 för att konkreta åtgärder skall kunna vidtas under 1980-talet. Redan mot denna bakgrund finns tillräckliga skäl för att nu påkalla en utredning som ger underlag för ett sådant förslag.

1981 års energikommittés arbete har hittills inte mer konkret berört vattenkraftsfrågorna. Kommitténs förslag till riktlinjer på lång sikt uppges kunna väntas under år 1984. Som påpekas i kommittédirektiven kommer dock, på grund av långa planerings- och byggtider, en del beslut som rör 1990-talet och tiden därefter att behöva fattas redan under 1980-talet, i vissa fall redan i början av detta årtionde. Det utredningsarbete som utskottet ovan förordat bör därför närmare planläggas i samråd med energikommittén. Utredningsresultatet bör kunna läggas till grund för en plan för vattenkraftsutbyggnaden och innefatta ställningstaganden även till frågan i vilken mån gällande riktlinjer för den fysiska riksplaneringen bör omprövas, bl. a. mot bakgrund av att tidigare utredningar bakom dessa gjorts innan riksdagen fattat nu gällande beslut om energipolitikens inriktning. Utgångspunkter kan även bära tas i kommande beslut om ny vattenlag. Uppläggnings- och arbetet på en ny plan- och bygglag torde inte behöva påverkas.

Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I motion 654 (c) förordas en utredning av möjligheterna till en natur- och miljöriktig utbyggnad av vattenkraften genom bl. a. *strömkraftverk* med mycket liten reglering av vattendragen samt vindkraft. Motionärerna utgår från att det skall finnas en bas om ca 65 TWh/år väl reglerad vattenkraft.

Enligt utskottets mening finns knappast något behov att påkalla en särskild utredning om möjligheterna att utnyttja strömkraftverk, även om syftet skulle vara att därigenom kunna utnyttja även älvsträckor som nu är

undantagna från utbyggnad. Motionärernas syfte i denna del torde kunna i erforderlig mån beaktas inom ramen för den ovan förordade utredningen och i övrigt i energikommitténs arbete. Motionen avstyrks därför.

2.2 Utredningen om vattendragen i södra Sverige

Riksdagen har tidigare (CU 1979/80:6 och 32, 1980/81:31) behandlat förslag (vpk) om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige. Utskottet har ansett att det i och för sig kunde dela uppfattningen att ett samordnat utredningsmaterial skulle vara värdefullt men att utredningsbehovet borde bedömas av regeringen. Vissa inventeringar har gjorts.

I motion 852 (vpk) yrkande 1 föreslås en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige. Utskottet vidhåller sin tidigare mening och avstyrker motionen.

2.3 Strängsforsen

Tillåtligheten av en utbyggnad av Strängsforsen har behandlats senast i betänkandet CU 1980/81:31. Utskottet konstaterade då att tillåtligheten av en utbyggnad av Strängsforsen behandlades av regeringen och att ärendet vilade i avvaktan på kompletterande utredningar från sökandens sida. Utskottet ansåg att det inte fanns anledning att gå ifrån tidigare ståndpunkt (CU 1979/80:32) – att tillåtligheten av en utbyggnad får avgöras av regeringen – och avstyrkte därför en (vpk)-motion om att Strängsforsen skulle undantas från utbyggnad. I reservation (s) hävdades att riksdagen skulle begära en förnyad samlad prövning av riktlinjerna och att i avvaktan på en sådan regeringen inte borde medge utbyggnad i något fall. Riksdagen följde utskottet.

Enligt vad utskottet inhämtat vilar ärendet fortfarande hos regeringen på sökandens begäran.

Förslaget att Strängsforsen undantas från utbyggnad förs fram i motion 1995 (s). Utskottet vidhåller sin tidigare bedömning att tillåtligheten får prövas av regeringen. Motionen avstyrks.

I motion 852 (vpk) yrkande 2 föreslås att Strängsforsen undantas från utbyggnad i avvaktan på den under 2.2 behandlade utredningen. Motionen avstyrks med hänvisning såväl till bedömningen närmast ovan som till att utskottet inte tillstyrkt den utredning som skulle villkora undantaget.

2.4 Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen med anledning av motion 1981/82:2061 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. att riksdagen avslår motion 1981/82:654,
3. att riksdagen avslår motion 1981/82:852 yrkande 1,
4. att riksdagen avslår motionerna 1981/82:852 yrkande 2 samt 1995.

Stockholm den 6 maj 1982

På civilutskottets vägnar

KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Kerstin Ekman (fp), Lars Henrikson (s), Thure Jadestig (s), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Birgitta Dahl (s), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Magnus Persson (s), Bertil Dahlén (fp), Ingvar Eriksson (m) och Eivor Nilson (c).

Reservationer

1 Ökat vattenkraftstillskott

Kjell A. Mattsson (c), Kerstin Ekman (fp), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Bertil Dahlén (fp) och Eivor Nilson (c) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 2 som börjar "En motsvarande" och slutar "behöva påverkas" bort lyda:

En särskild utredning om möjligheter att öka vattenkraftstillskottet inom den synnerligen smala eller närmast obefintliga sektor där "en positiv omdaning av naturmiljön säkras" kan inte anses motiverad ens utifrån de utgångspunkter som motionärerna anger. Motionsförslaget avstyrks redan på denna grund.

Utgångspunkterna för beräkningar av vattenkraftstillskottet är enligt riksdagens beslut gällande riktlinjer i den fysiska riksplaneringen, riktlinjer som tillkommit för att säkra hänsynen till bl. a. naturmiljöfrågor. Dessa riktlinjer, enligt vilka de fyra outbyggda huvudälvarna och andra värdefulla älvsträckor skall undantas från utbyggnad, bör ligga fast.

dels utskottet under 1 bort hemställa

1. att riksdagen avslår motion 1981/82:2061 yrkande 1,

2 Strömkraftverk m. m.

Kjell A. Mattsson (c), Kerstin Ekman (fp), Kerstin Andersson i Hjärtum (c), Bertil Dahlén (fp) och Eivor Nilson (c) anser att den del av utskottets

betänkande som på s. 2 börjar "Enligt utskottets" och på s. 3 slutar "avstyrks därför" bort lyda:

Det finns f. n. enligt utskottets mening inte tillräckliga skäl att påkalla en utredning om möjligheterna att utnyttja strömkraftverk. Kravet att söka sådana lösningar som kan anses miljömässigt godtagbara riktar sig naturligt mot sökandena redan i projekteringsstadiet. Motionärernas syfte kan därmed i viss mån anses tillgodosett utan en föreslagen riksdagens åtgärd.

3 Strängsforsen

Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Thure Jadestig, Maj-Lis Landberg, Birgitta Dahl och Magnus Persson (alla s) anser att

dels den del av utskottets betänkande på s. 3 som börjar "Förslaget att" och slutar "villkora undantaget" bort lyda:

Förslaget att Strängsforsen undantas från utbyggnad förs fram i motion 1995 (s). Utskottet anser att den ovan under 2.1 förordade utredningens arbete inte bör föregripas genom ett tillstånd till utbyggnad. Riksdagen bör därför ändra gällande riktlinjer för den fysiska riksplaneringen så att Strängsforsen undantas från tillstånd till utbyggnad i avvaktan på det beslut som riksdagen kommer att fatta efter den nyssnämnda utredningen. Därmed tillgodoses också syftet med motion 852 (vpk) yrkande 2.

dels utskottet under 4 bort hemställa

4. att riksdagen med anledning av motionerna 1981/82:852 yrkande 2 samt 1995 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

*Bilaga 1***Utdrag ur proposition 1980/81:90 om riktlinjer för energipolitiken****Propositionens huvudsakliga innehåll**

I propositionen läggs fram förslag till riktlinjer för energipolitiken fram till omkring år 1990.

Det betonas att energipolitiken skall skapa förutsättning för ekonomisk och social utveckling. Tillgängliga energikällor skall utnyttjas på bästa möjliga sätt. Effektiv hushållning skall främjas. Miljön skall värnas. I propositionen understryks att ett centralt mål för energipolitiken är ett kraftigt minskat oljeberoende. Vidare framhålls att förutsättningar skall skapas för en avveckling av kärnkraften enligt riksdagens beslut.

En omprövning av programmet föreslås ske omkring år 1985.

Utbyggnaden av vattenkraft föreslås få en sådan omfattning att bidraget från vattenkraften år 1990 uppgår till 65 TWh vid normal tillrinning. År 1983 bör en uppföljning av lämnade tillstånd göras i syfte att bedöma om eftersträvarade tillskott från vattenkraft kommer att uppnås.

I propositionen betonas behovet av planering för de elproduktionsanläggningar som skall ersätta kärnkraften. Behovet av att kraftföretagen bygger upp erforderliga projektreserver framhålls.

9.3 Vattenkraft

Vattenkraftproduktionen i Sverige uppgår f. n. till ca 61–62 TWh under ett år med normal vattentillrinning. Detta motsvarar två tredjedelar av den totala elproduktionen i landet. Den tillgängliga vattenkraften kan dock variera påtagligt från det ena året till det andra beroende på nederbördsförhållandena. Anläggningar med en sammanlagd produktion av ca en TWh per år befinner sig under utbyggnad. Utbyggd och lovgiven vattenkraft uppgår därför till 62–63 TWh. Den tekniskt utbyggbara vattenkraften har uppskattats motsvara en årlig energiproduktion av ca 130 TWh. De utbyggnadsvärda vattenkraftresurserna – dvs. de resurser som kan tillgodogöras i rationella anläggningar – har bedömts uppgå till ca 95 TWh per år. Ca 45 % av den tekniskt utbyggbara vattenkraften eller ca 65 % av den utbyggnadsvärda vattenkraften är således utnyttjad f. n. Av de återstående utbyggnadsvärda vattenkraftsresurserna faller hälften eller ca 17 TWh per år på de fyra outhygda huvudälvarna i Norrland, dvs. Torne, Kalix och Pite älvar samt Vindelälven.

I statsmakernas beslut år 1975 om energihushållning m. m. (prop. 1975: 30, CU 1975: 28, NU 1975: 30, rskr 1975: 202 och 203) behandlades bl. a. vattenkraftens roll i energiförsörjningen. På grundval av betänkandet (SOU 1974: 22) Vattenkraft och miljö från utredningen rörande vattenkraftutbyggnader i södra Norrland och norra Svealand angav regeringen i propositionen vissa älvsträckor i södra Norrland och norra Svealand för vilka t. v. inga beslut beträffande utbyggnad borde fattas. För norra Norrland fanns inte underlag för att göra motsvarande urval av älvsträckor, eftersom utredningen om vattenkraftutbyggnad i norra Norrland ännu inte hade lagt fram sitt betänkande (SOU 1976: 28) Vattenkraft och miljö 3.

Energibalansen år 1985 skulle enligt 1975 års riksdagsbeslut innehålla 66 TWh vattenkraft. Näringsutskottet konstaterade att det rädde viss tveksamhet om möjligheterna att fram till år 1985 öka vattenkraftproduktionen från 61 till 66 TWh per år. Civilutskottet anförde att slutliga beslut rörande vattenkraftens roll i försörjningen med elenergi fram till år 1985 borde grundas på det ytterligare underlag som skulle komma fram genom utredningen om vattenkraftutbyggnad i norra Norrland.

De båda utredningar om vattenkraft som jag har nämnt har inventerat de möjligheter till ytterligare kraftutbyggnader i norra Svealand samt i Norrland som de berörda kraftföretagen bedömer som ekonomiskt utbyggnadsvärda inom överskådlig tid. De utbyggnadsmöjligheter som behandlas motsvarar en vattenkraftproduktion av ca 19 TWh per år.

På grundval av ett omfattande material från dem som företräder utbyggnadsintressena resp. bevarandaintressena har utredningarna genom en rangordning sökt ange vilka älvsträckor som vid ytterligare vattenkraftutbyggnad i första hand bör komma i fråga och vilka älvsträckor som är minst lämpade för utbyggnad. Projektens värde från bevarandesynpunkt

och från kraftekononomisk synpunkt har vägts samman och projekten ordnats i en slutlig rangordning. I den högsta klassen i den slutliga rangordningen – klass 4 – ingår älvräckor med mycket stora bevarandevärden. I den lägsta klassen – klass 1 – ingår älvräckor där en utbyggnad skulle beröra små eller måttliga bevarandevärden. Sistnämnda älvräckor är i regel starkt påverkade av tidigare vattenkraftutbyggnad. I en särskild klass 0 återfinns om- och tillbyggnadsprojekt i befintliga kraftstationer som inte har undersökts närmare av utredningarna.

Utredningarnas resultat sammanfattas i tabell 9.2.

Tabell 9.2 Vattenkraftutbyggnader rangordnade enligt SOU 1974: 22 och SOU 1976: 28, TWh/år

Klass	Södra Norrland och Norra Svealand	Norra Norrland	Totalt
4	1,8	5,7	7,5
3 b	1,0	1,4	2,4
3 a	1,1	2,8	3,9
2	0,8	2,0	2,8
1	0,7	0,3	1,0
0	0,9	0,3	1,2
	6,3	12,5	18,8

På grundval av bl. a. de båda tidigare nämnda betänkandena och remissinstansernas synpunkter på dessa fattade statsmakterna hösten 1977 beslut om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för vattendrag i norra Svealand och Norrland (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9, rskr 1977/78:100). I beslutet anges vilka vattendrag och älvräckor som man då ansåg tills vidare borde undantas från fortsatt vattenkraftutbyggnad. Förutom de fyra s. k. huvudälvarna och samtliga objekt i klass 4 undantogs enligt beslutet också sådana älvar och älvräckor i övriga klasser som det från översiktliga planeringssynpunkter ansågs finnas särskilda skäl att bevara. Detta innebär att från utbyggnad tills vidare har undantagits bl. a. alla älvräckor i obrutna fjällområden samt större sammanhängande, i huvudsak opåverkade älvräckor som har stor betydelse för den vetenskapliga naturvärden, kulturminnesvärden, friluftslivet, fisket, rennäringen samt jordbruket och skogsbruket.

Undantagen bör enligt riktlinjerna inte innebära att smärre åtgärder som hänför sig t. ex. till redan företagen reglering helt skall förhindras. Beslutet innebär också att ett effektivare utnyttjande av vattenkraften i redan exploaterade älvar skall eftersträvas. Föredraganden framhöll att det finns fler älvräckor än de som undantagits som har höga bevarandevärden och att det vid prövning enligt vattenlagen kan visa sig att utbyggnader inom sådana älvräckor inte bör tillåtas.

Genom riksdagsbeslut åren 1979 och 1980 har undantag gjorts även för Västerdalälven uppströms Hummelforsen (prop. 1978/79: 213, CU 1979/

80: 6, rskr 1979/80: 87) och Ljungan uppströms Storsjön (prop. 1980/81: 26, CU 1980/81: 3, rskr 1980/81: 12).

Utredningen om överledning för vattenkraftändamål av vatten från Piteälven och Vindelälven, den s.k. Vattenöverledningsutredningen, har redovisat sitt arbete i betänkandet (SOU 1979:39) Vattenkraft och miljö 4. Utredningen har haft i uppgift att utreda kraftnytta och skadeverkningar av överledning av vatten från Piteälven till Skellefteälven, från Laisälven till Skellefteälven och från Vindelälven till Umeälven och därvid särskilt att bedöma om överledning kan ske utan att Piteälvens och Vindelälvens vattensystem åsamkas sådana skador att syftet med beslutet att undanta älvarna från vattenkraftutbyggnad äventyras.

Utredningen konstaterade att ett genomförande av överledningsprojektet i hög grad skulle ändra de hydrologiska förhållandena och därmed också betingelserna för bl. a. växt- och djurliv. Därmed skulle enligt utredningen syftet med beslutet att undanta älvarna från vattenkraftutbyggnad äventyras. Särskilt påtagliga skulle verkningarna bli på de älvräckor som ligger närmast nedströms de tilltänkta överledningspunkterna. Utredningen bedömde således att alla de redovisade överledningsprojekten skulle ge upphov till sådana skador på älvarnas miljö att de inte är förenliga med gällande riktlinjer för älvarnas utnyttjande.

Mot bakgrund av vad som sålunda hade framkommit om effekterna av överledningar fann regeringen inte skäl föreligga att ytterligare överväga dessa projekt.

Riksdagen framhöll med anledning av regeringens proposition 1975:30 att den i princip ställde sig positiv till en tillbyggnad av Vietas kraftstation och anläggande av en kraftstation i Jaurekaska i Lule älv och att ytterligare undersökningar av förutsättningarna härför borde göras (NU 1975:30, rskr 1975:202). Med anledning av riksdagens uttalande uppdrog regeringen i juni 1976 åt statens vattenfallsverk att utreda förutsättningarna för och konsekvenserna av de aktuella utbyggnaderna i Lule älv.

Vattenfallsverket har nu genomfört utredningen och jag vill här i korthet redogöra för vad som därvid har framkommit.

Utredningen berör Stora Lule älv från Suorvamagasinet till Lulejaure. Med undantag för fallhöjden i Jaurekaska, ca 3 m, har fallhöjden på denna sträcka byggts ut i Vietas kraftstation. En eventuell ytterligare utbyggnad måste därför utföras som en separat anläggning. Effekten blir 275 MW och det årliga energitillskottet 84 GWh. Som en första etapp i en sådan utbyggnad kan en tilloppstunnel utföras och anslutas till den befintliga tilloppstunneln varigenom fallförlusterna i Vietas kraftstation kan minskas med 55 GWh per år.

Vad beträffar Jaurekaska redovisas dels möjligheten att anlägga en kraftstation med anslutande jorrdammar och utskovsparti, dels möjligheten att utföra en sänkningskanal för att öka fallhöjden i Vietas kraftstation. Genom att bygga en ny kraftstation kan ett maximalt effektuttag om 25 MW

och ett nettoenergitillskott om 44 GWh per år uppnås. Enbart en sänkningsskanal beräknas ge ett årligt energitillskott om 31 GWh.

Av utredningen framgår att de olika tänkbara utbyggnaderna vid Vietas och Jaurekaska kan kombineras på ett flertal sätt. Vidare behandlas inverkan av de olika utbyggnadsalternativen på mark och bebyggelse, fiske, renskötsel, samfärdsl och turism.

Utredningen visar att såväl en tillbyggnad av Vietas med ytterligare ett aggregat som en utbyggnad av Jaurekaska skulle innebära stora investeringar med dålig lönsamhet.

Med hänsyn till att det är angeläget att skapa ytterligare arbetstillfällen i området föreslog vattenfallsverket att utförandet av en ny tillloppstunnel till Vietas kraftstation trots bristande lönsamhet skulle övervägas ytterligare.

I prop. 1979/80:33 (s. 19–21) föreslogs, efter förslag från vattenfallsverket i anslagsframställningen för budgetåret 1980/81, att en ny tillloppstunnel skulle byggas till Vietas kraftstation. En förutsättning för att så skulle kunna ske var att nödvändiga tillstånd erhöles. Förutom tillstånd enligt vattenlagen krävdes att riksdagen medgav visst intrång i Stora sjöfallets nationalpark. Riksdagen beslutade i enlighet med förslaget (NU 1979/80:25, rskr 1979/80:134). Genom beslut den 3 december 1980 har riksdagen bemyndigat regeringen att medge det erforderliga intrånget i nationalparken (prop. 1980/81:19, JoU 1980/81:11, rskr 1980/81:48). Regeringen har härefter i beslut den 18 december 1980 medgett utbyggnaden. Arbetena med tillloppstunneln beräknas vara avslutade år 1986.

Vattenfallsverket har vidare hos vattendomstolen ansökt om att vid Jaurekaska få utföra en sänkningsskanal med regleringsdamm. Jag räknar med att regeringen återkommer till frågan om utförandet av en sänkningsskanal efter att den har behandlats av vattendomstolen.

När det gäller utbyggnad för vattenkraftändamål av övre delen av Aselegrenen i Ångermanälven, och utnyttjande av Vojmsjöns vatten, har olika alternativ övervägts. I april 1978 uppdrog regeringen åt statens vattenfallsverk och statens industriverk att projektera och utvärdera två alternativa utbyggnader, nämligen dels utbyggnad av en kraftstation i Vojmån, dels överledning av vatten från Vojmsjön till Maljomaj. Vattenfallsverket skulle enligt uppdraget utreda förutsättningarna för och konsekvenserna av de båda alternativa utbyggnaderna vad avser energi- och effekttillskott, selsättning, miljöpåverkan, lönsamhet m.m. medan industriverket skulle göra en jämförande samhällsekonomisk bedömning av dem.

Vattenfallsverket konstaterade i sin utredning, som redovisades i januari 1979, att utbyggnad av en kraftstation i Vojmån kunde ske med rimlig lönsamhet medan överledningsalternativet skulle ge ett otillfredsställande resultat.

Industriverket, som redovisade sin utredning i juni 1979, förordade en utbyggnad enligt överledningsalternativet med hänvisning till att det pro-

jektet är det mest lönsamma från samhällsekonomisk synpunkt även om viss tveksamhet enligt verket kan råda i fråga om värderingen av projektens miljöpåverkan.

Regeringen uppdrog därefter åt vattenfallsverket att snarast fullfölja projekteringen av överledningsalternativet för att få detta prövat av vatten-domstol. Regeringen motiverade sitt ställningstagande med att det, med hänvisning till de besvärande sysselsättningsförhållanden som förutses i samband med att pågående kraftverksbyggen i området slutförs, var angeläget att projekteringsarbetet för en eventuell fortsatt utbyggnad fullföljs och att prövning enligt vattenlagen kan komma till stånd. I fråga om valet av utbyggnadsalternativ fann regeringen att övervägande skäl talar för att alternativet att bygga en kraftstation i Vojmån inte bör utredas vidare.

Vattenfallsverket kommer enligt vad jag har erfarit inom kort att lämna in ansökan till vattendomstolen om överledningsalternativet.

Statens vattenfallsverk har vidare i en rapport redovisat vilka statliga vattenkraftutbyggnader som kan tänkas komma till utförande under 1980-talet. Av rapporten framgår att utrymmet för energitillskott från nya statliga vattenkraftutbyggnader är ytterst begränsat inom ramen för de av riksdagen fastlagda riktlinjerna för vattenkraftutbyggnad. Samtliga angivna utbyggnadsprojekt skulle tillsammans kunna bidra med högst 0,7 TWh.

Potentialen för produktionstillskott i små vattenkraftverk (mindre än 1 500 kW) är jämfört med nuläget ca 1 TWh per år. Våren 1978 fattade statsmakterna beslut om stöd till små vattenkraftverk, m. m. (prop. 1977/78:131, NU 1977/78:61, rskr 1977/78:303). Stöd utgår med högst 35 procent av kostnaderna för åtgärder som syftar till att vidmakthålla, öka eller få till stånd elproduktion i kraftverk med en effekt av 1 500 kW eller lägre. Statens industriverk SIND har i en utredningsrapport (SIND PM 1980:23) redovisat erfarenheterna av stödet till små vattenkraftverk och föreslagit en annan utformning av det framtida stödet. Jag återkommer till denna fråga sedan jag har behandlat förutsättningarna i övrigt för vattenkraftens bidrag till elförsörjningen.

Vattenfallsverket har på regeringens uppdrag utrett möjligheterna att vidta åtgärder för bättre utnyttjande av de befintliga energiproduktions- och distributionsanläggningarna. Resultatet har redovisats i november 1980 i en rapport benämnd Energibesparingsåtgärder i kraftsystemet.

En genomgång har gjorts av möjligheterna till energibesparing inom vattenfallsverkets vattenkraftanläggningar, värmekraftanläggningar, överföringsnät och övriga kraftnät. Inom vattenkraftområdet har, i samarbete med Svenska Kraftverksföreningen, en genomgång gjorts av hela landets besparingspotential.

De åtgärder som enligt utredningen kan komma ifråga för att åstadkomma en ökad vattenkraftproduktion är av både juridisk och teknisk karaktär. Bland juridiska åtgärder kan nämnas förändring av tappningsbestäm-

melser, som medför minskning av vattenspill m. m. De tekniska åtgärderna består av bl. a. minskning av fallförluster genom vidgning av vattenvägar, installation av ytterligare aggregat eller ökning av regleringsmagasinens volym samt förnyelse av maskinutrustning.

Som ett led i utredningen har en detaljstudie avseende Umeälven genomförts. Umeälven valdes enligt utredningen därför att förhållandet mellan utvunnen elenergi och vattnets lägesenergi syns vara lågt i denna älv. Förutsättningarna för att förbättra kraftutbytet borde därför vara relativt goda.

Resultatet av den genomförda detaljstudien visar att den utvunna elenergin från Umeälven för 1979 var ca 7400 GWh, medan vattnets lägesenergi ovanför kraftstationerna uppgick till ca 8950 GWh. Skillnaden utgörs av förluster av olika slag såsom maskinförluster (ca 10%), friktionsförluster (ca 2%), spill (ca 3%), magasinssavsänkning (ca 1%) och tvångstappning (ca 1%).

Vissa åtgärder har i utredningen bedömts möjliga att genomföra för att minska dessa förluster. Genom minskning av spill, utbyte av gamla aggregat, vidgning av vattenvägar m. m. bedöms sammanlagt ca 370 GWh kunna vinnas. Ca hälften av denna energimängd beror på åtgärder som uppges vara ekonomiskt rimliga att genomföra.

Detta innebär att en ökning av elproduktionen i Umeälven med 2–3 procent ligger inom det möjligas gräns.

Förutom detaljstudien av Umeälven har utredningsarbetet inriktats mot att översiktligt bedöma vad som sammantaget är möjligt att åstadkomma med rimliga insatser. Resultatet av hittills utförda studier m. m. tyder på att gränsen för energitillskottet under medelår ligger under 2,2 TWh. Fördelningen på olika åtgärdestyper, juridiska och tekniska, framgår av det följande.

På grund av domstolsföreskrifter sker i dag i många fall vattentappning förbi kraftstationerna för att tillgodose flottnings-, fiske- och naturintressen. Genom att slopa tvångstappningarna skulle enligt utredningen elproduktionen kunna öka med ca 300 GWh.

De nu befintliga vattenkraft- och regleringsanläggningarna har tillkommit successivt under olika tidsperioder när uppfattningen om elproduktionens framtida värde har växlat. Varje anläggning har utformats efter samtida ekonomiska bedömningar. Om värdet på elproduktionen ändras väsentligt sedan en anläggning har tagits i drift, kan det bli aktuellt att vidga vattenvägar, installera nya aggregat etc. för att minska spill m. m. Ett genomförande av dessa åtgärder medför dock förutom stora investeringskostnader också produktionsbortfall under ombyggnadstiden. Detta produktionsbortfall kan i vissa fall bli avsevärt större än den beräknade energivinsten och värdet av den förlorade produktionen kan komma att uppgå till belopp som överstiger investeringskostnaden. Den ökning av energiproduktionen som kan uppnås med dess åtgärder torde inte enligt

utredningen överstiga 1600 GWh. Härav torde åtgärder som skulle kunna tänkas uppfylla godtagbara lönsamhetsvillkor kunna ge ca 450 GWh.

Moderna aggregat har i regel bättre verkningsgrad än gamla, speciellt sådana som är äldre än ca 30 år. Den totala energivinsten vid byte av löphjul som installerats före 1956 har översiktligt uppskattats till ca 200 GWh.

Med ledning av de erfarenheter som nu finns om möjligheterna att få tillstånd till utbyggnader, omprövning av tappningsbestämmelser m.m. görs i utredningen den bedömningen att åtgärder i vattenkraftanläggningar motsvarande en besparing under medelåret av högst en TWh kan vara möjliga att genomföra.

Vattenkraften bygger på en väl beprövad teknik och är den förnybara energikälla av större betydelse som är bäst utvecklad. Vattenkraften är från hälsosynpunkt överlägsen alla andra energislag som f.n. används i vårt land. Den är vidare en helt och hållet inhemsk energiresurs och kan därför inte överträffas i fråga om försörjningstrygghet. Den är lätt att reglera efter elefterfrågans variationer och är därför särskilt värdefull jämfört med annan kraftproduktion som inte lika lätt kan regleras. Den har hög tillförlitlighet och är av utomordentligt stor betydelse för leveranssäkerheten i elkraftsystemet vid störningar i stamnätet och vid plötsliga bortfall av stora värmekraftaggregat. Vattenkraften kan dessutom i allmänhet byggas ut med god ekonomi.

Enligt min uppfattning finns det således från energipolitisk synpunkt flera starka skäl för att utnyttja vattenkraften så mycket som möjligt. Vattenkraften har vidare den fördelen jämfört med de flesta andra energikällorna att den inte avger luftföroreningar eller medför avfallsproblem. Utbyggnaden av vattenkraften innebär emellertid i många fall ingrepp i naturmiljön och förlust av trevnadsvärden. Den kan medföra betydande skador för rennärningen och fisket liksom på skogs- och jordbruksmark samt bebyggelse. Bevarandeskäl talar därför många gånger mot utbyggnad. Förutom att den fortsatta utbyggnaden av vattenkraften måste ske inom ramen för de av riksdagen antagna riktlinjerna måste även i övrigt hänsyn tas till dessa bevarandeintressen på det sätt som förutsätts i vattenlagens tillåtlighetsregler.

Utbyggnadsmöjligheter finns inom ramen för gällande riktlinjer enligt tabell 9.3. Bland de i tabellen redovisade utbyggnadsmöjligheterna finns även en del projekt som inte är tillräckligt bearbetade för att en utbyggnad skall hinna genomföras under 1980-talet.

Sammanlagt finns alltså vattenkraftprojekt med en årsproduktion på drygt fyra TWh i älvsträckor som inte har undantagits från utbyggnad enligt gällande riktlinjer. Härav hänför sig en TWh till s.k. effektutbyggnader, dvs. utbyggnader med obetydlig energiproduktion. Med hänsyn till det låga värdet av sådana effektutbyggnader i det svenska kraftsystemet under 1980-talet kommer denna typ av projekt i allmänhet att vara mycket

Tabell 9.3 Möjlig vattenkraftutbyggnad enligt gällande riktlinjer utöver nu pågående utbyggnader, GWh/år

Klass ¹	Södra Norrland och Norra Svealand	Norra Norrland	Totalt
3b	230	450	680
3a	210	0	210
2	570	1 300	1 870
1	200	240	440
0	770	260	1 030
Ej klassificerat	0	50	50
Avrundad summa			4 280

¹ Klassindelningen anges enligt utredningarna SOU 1974:22 och 1976:28. Någon justering med hänsyn till remissutfallet har inte gjorts.

olönsamma under denna period. Hänsyn har i tabellen inte tagits till i vilket planeringsstadium de olika projekten befinner sig. Det kan därför ta lång tid innan underlag för prövning finns för en del av dem. Vidare får man räkna med att en del av de potentiella utbyggnaderna inte kan genomföras till följd av att hinder möter med hänsyn till särskilda bevarandeintressen.

Jag anser det mot denna bakgrund vara rimligt att räkna med och sträva efter att utbyggnader av nya vattenkraftstationer motsvarande ett produktionstillskott av två till tre TWh inleds under 1980-talet utöver redan pågående eller beslutande utbyggnader. I denna utbyggnad inkluderar jag även tillskotten från små vattenkraftverk med en effekt av 100–1 500 kW. Jag räknar dessutom med att ett tillskott av ca en TWh kan åstadkommas genom ett effektivare utnyttjande av de befintliga vattenkraftstationerna. Den totala vattenkraftproduktionen skulle när dessa anläggningar har tagits i drift därigenom, vid normalårstillrinning, komma att uppgå till omkring 66 TWh. En del av de utbyggnader som krävs för att nå upp till denna nivå torde dock inte hinna fullföljas till år 1990. För detta år räknar jag därför med ett tillskott från vattenkraften på 65 TWh.

För att denna utbyggnad skall komma till stånd under 1980-talet fordras att åtskilliga av de projekt som kommer att aktualiseras under perioden även kommer till utförande. De övergripande bevarandeintressena har beaktats i samband med att riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen för fortsatt vattenkraftutbyggnad lades fast. Jag finner det mot den bakgrunden angeläget och rimligt att det långsiktiga kraftförsörjningsintresset tillmäts så stor vikt vid avgörandet av de vattenkraftsärenden som under 1980-talet kommer att aktualiseras i älvsträckor som inte har undantagits från prövning att den utbyggnad jag har förordat verkligen kommer till stånd. En uppföljning av lämnade tillstånd till utbyggnader bör i detta syfte göras år 1983. Skulle det visa sig nödvändigt kommer regeringen då att förelägga riksdagen kompletterande förslag så att det av mig föreslagna tillskottet från vattenkraften år 1990 kan uppnås. Jag har i denna fråga samrått med chefen för jordbruksdepartementet.

De uppgifter jag här har angett om vattenkraftens nuvarande bidrag till elförsörjningen, och beräknade framtida bidrag om den av mig förordade begränsade utbyggnaden genomförs, avser den s.k. medelårsproduktionen. Som jag redan har påpekat kan vattenkraftproduktionen variera påtagligt från det ena året till det andra beroende på bl.a. nederbördsförhållandena. Dessa variationer beaktas vid dimensioneringen av kraftproduktionssystemet genom tillämpning av normer (se avsnitt 9.1). Jag vill emellertid peka på att en viss osäkerhet kan råda i fråga om medelårsproduktionens nivå i de befintliga vattenkraftverken. Enligt vad jag har erfarit tyder studier av statistiken över de vattenkraftproducerande älvarnas medelvattenföring på att en svagt nedåtgående trend har gjort sig gällande under de senaste 30 åren. Takten i nedgången anges dock vara osäker och trenden kan vara en del av en svängning med så stor våglängd att den inte kan iakttas i tillgänglig statistik. Det kan emellertid visa sig vara befogat att justera ned nu tillämpade uppgifter om medelårsproduktion. Om fortsatta studier bekräftar den utveckling jag här har antytt finns det skäl att återkomma med en utförligare redovisning liksom att överväga konsekvenserna härav för elförsörjningen.

Vid sin prövning enligt vattenlagen av en föreslagen vattenkraftutbyggnad kan regeringen, om företaget är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt, lämna medgivande till det även om hinder möter mot företaget från allmän planeringssynpunkt eller med hänsyn till tillåtlighetsreglerna i 2 kap. vattenlagen. Härigenom kan regeringen ta hänsyn till bl.a. energiförsörjningsbehovet. Vid tillåtlighetsprövningen kan således beaktas det ökade värde som vattenkraften kommer att få för landets energiförsörjning i samband med att kärnkraften framgent skall avvecklas och till följd av ökade oljepriser. Samtidigt måste naturligtvis beaktas de intressen som i det aktuella fallet talar mot utbyggnad. Den vattenlag som avses att träda i kraft den 1 januari 1983 kommer inte att medföra några förändringar i detta hänseende.

Underlag för regeringens tillåtlighetsprövning inhämtas förutom från vattendomstolen också genom remissbehandling. Det ankommer härefter på regeringen att göra den avvägning som måste göras mellan främst energiförsörjningsintressen, å ena sidan, och motstående närings- eller bevarandebestånd, å den andra sidan.

En del av vattenkraftutbyggnaderna kan vidare komma att spela en viktig roll för att mildra de struktur- och sysselsättningsproblem som uppstår såväl hos vattenfallsverket som på annat håll bl.a. till följd av att utbyggnaden av större vattenkraftstationer slutförs. Jag tänker bl.a. på de strukturproblem som en alltför snabb nedtrappning av vattenkraftutbyggnaderna medför för vissa orter i Norrland. Det är därför viktigt att utbyggnader förläggs så i tiden att såväl vattenfallsverkets som de berörda orternas strukturuomvandling kan ske i en acceptabel takt. För att uppnå detta måste en del vattenkraftutbyggnader komma till stånd tidigare än vad som

blir fallet om enbart de kraftekonomiska förutsättningarna blir avgörande. Ett exempel härpå utgör den beslutade utbyggnaden av ytterligare en tillloppstunnel till Vietas kraftstation.

Ett särskilt problem med vattenkraftutbyggnad är i detta sammanhang den långa förberedelse tid som krävs för bl. a. prövningsförfarandet enligt vattenlagen. För att kunna anpassa tidpunkterna för vattenkraftutbyggnader till sysselsättningsförhållandena måste därför stora krav på planering ställas på kraftproducenterna, vilket konkret innebär bl. a. att utbyggnaderna bör förberedas och ansökan inlämnas till vattendomstol tidigare än vad som skulle ske om enbart behovet av krafttillskott beaktas.

Utdrag ur näringsutskottets betänkande 1980/81:60 över proposition 1980/81:90 om riktlinjer för energipolitiken jämte motioner

Motionerna

1980/81:336 av Tage Adolfsson (m), vari – med motivering i motion 1980/81:333 – hemställs att riksdagen

1. uttalar att vattenkraften bör byggas ut i den utsträckning som är ekonomiskt lönsamt (ca 100 TWh).

1980/81:395 av Roland Brännström m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vattenkraftens utbyggnad,

1980/81:1976 av Olof Palme m. fl. (s), såvitt avser hemställan att riksdagen

3. begär att regeringen snarast för riksdagen presenterar riktlinjer för 1990-talets elanvändningspolitik,

19. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en plan med riktlinjer för hur riksdagsbeslutet om vattenkraftens utbyggnad till 66 TWh skall kunna uppnås,

20. hos regeringen hemställer om förslag till lagstiftning om styrelserpresentation för samhället i vattenkraftbolagen,

1980/81:1986 av Tore Claeson m. fl. (vpk), såvitt gäller hemställan (1) att riksdagen med avslag på propositionen i motsvarande del uttalar sig för de riktlinjer för vattenkraften som förordas i motionen,

1980/81:1994 av Pär Granstedt m. fl. (c), vari hemställs att riksdagen

1. uttalar att planeringen av vattenkraftsutbyggnaden skall utgå ifrån att nuvarande och lovgiven vattenkraft ger normal årsproduktion av 63 TWh,

2. uttalar att utökning av vattenkraftsproduktionen som bör ske under 1980-talet i första hand bör ske genom effektiviseringar i befintliga kraftstationer,

Utskottet

Inledning

Ett väsentligt syfte med propositionen är att nå effekt snabbt – att påverka energiförsörjningen och energianvändningen på kort och medellång sikt. Propositionens förslag till riktlinjer och styrmedel för energipolitiken är därför till stor del inriktade på tiden fram till omkring år 1990. Härmed läggs också en grund för ett fullföljande av de beslut som riksdagen har fattat på basis av bl. a. folkomröstningen i energifrågan. Utskottet finner i likhet med motionärerna skäl tala för att man redan nu söker ytterligare analysera hur energipolitiken skall utformas i ett perspektiv som även sträcker sig i tiden efter år 1990. Det finns bl. a. åtgärder som behöver övervägas ytterligare för att riksdagens beslut om avveckling av kärnkraften skall kunna verkställas på bästa sätt. Också för en fortsättning av det oljeersättningsprogram som föreslås i propositionen kan långsiktiga analyser vara av värde.

Civilutskottet anför i sitt yttrande CU 1980/81:5 y att det utifrån de synpunkter som detta utskott har att företräda finns bärande skäl för att riksdagen uttalar sig för att regeringen tillsätter en parlamentarisk kommission. Denna avses inte ha myndighetsuppgifter. Civilutskottet uttalar vidare att kommissionen skall initiera förslag som med stöd av breda majoriteter leder fram till målet: avveckling av kärnkraften.

Näringsutskottet finner det motiverat att en parlamentarisk kommitté tillkallas. Denna bör få till uppgift att ytterligare analysera vilka åtgärder som snarast kan vidtas för att säkra kärnkraftens avveckling och ett fortsatt minskat oljeberoende. Om dessa mål råder enighet. Från denna utgångspunkt skulle kommittén kunna komma att behandla elanvändningspolitiken och analysera den roll som kol och olja kan få i ett långsiktigt perspektiv. Det kunde vara naturligt att kommittén härvid också studerar vilka bidrag som inhemska bränslen och vattenkraft kan ge till energiförsörjningen. Kommittén skulle kunna belysa hur man långsiktigt kan underlätta införandet av alternativ energi och utnyttja nationella energiresurser såsom de svenska torv- och skiffertillgångarna.

Vattenkraft

I propositionen (s. 282) beräknas att vattenkraften år 1990 skall ge ett tillskott till energibalansen på 65 TWh. F. n. uppgår vattenkraftsproduktionen till ca 61–62 TWh under ett år med normal vattentillrinning. Regeringen anser att det är rimligt att räkna med och sträva efter att utbyggnader av nya vattenkraftstationer motsvarande ett produktionstillskott av 2 till 3 TWh

inleds under 1980-talet utöver redan pågående eller beslutade uthyggnader. Här inkluderas även tillskotten från små vattenkraftverk med en effekt av 100–1 500 kW. Vidare beräknas att ett tillskott av ca 1 TWh kan åstadkommas genom ett effektivare utnyttjande av de befintliga vattenkraftstationerna. När här berörda anläggningar har tagits i drift, vilket i sin helhet torde kunna ske först efter år 1990, skulle den totala vattenkraftsproduktionen uppgå till ca 66 TWh. I propositionen erinras om att 1975 års energipolitiska beslut innebar att i energibalansen år 1985 skulle ingå 66 TWh vattenkraft. Näringsutskottet (NU 1975:30) konstaterade då att det rådde viss tveksamhet om möjligheterna att fram till år 1985 öka vattenkraftsproduktionen från 61 till 66 TWh per år.

Föredraganden understryker att regeringens beräkning förutsätter att åtskilliga av de projekt som aktualiseras under perioden också blir utförda. Han betecknar det som angeläget och rimligt att det långsiktiga kraftförsörjningsintresset tillmäts så stor vikt vid avgörandet av de vattenkraftsärenden som under 1980-talet kommer att aktualiseras i de älvsträckor som inte har undantagits från prövning att den förordade uthyggnaden verkligen kommer till stånd. År 1983 anses därför en uppföljning av lämnade tillstånd till uthyggnader böra göras. Det aviseras att regeringen då kan komma att lägga fram kompletterande förslag så att det föreslagna tillskottet från vattenkraften år 1990 kan uppnås.

Beräkningarna av vattenkraftsutbyggnaden under 1980-talet tas upp i flera motioner.

Socialdemokraterna anför i motion 1980/81:1976 att det nu inte verkar möjligt att uppnå målet enligt riksdagsbeslutet om 66 TWh år 1990. De hävdar vidare att någon enstaka större uthyggnad är att föredra framför ett stort antal ingrepp i mindre vattendrag. Denna ståndpunkt har dock avvisats av riksdagens majoritet, framhåller de. Motionärernas hemställan går ut på att riksdagen skall begära en plan med riktlinjer för hur riksdagsbeslutet om vattenkraftens uthyggnad till 66 TWh skall kunna uppnås.

I motion 1980/81:395 anføres att det är ekonomiskt, energipolitiskt och industripolitiskt angeläget att riksdagen uttalar sig för att målet för den fortsatta vattenkraftsutbyggnaden skall vara att minst 65 TWh per år skall produceras år 1990. Motionärerna föreslår att ett sådant uttalande riktas till regeringen.

I motion 1980/81:1994 yrkas att riksdagen skall uttala att planeringen av vattenkraftsutbyggnaden skall utgå ifrån att nuvarande och lovgiven vattenkraft ger normal årsproduktion av 63 TWh. Det är angeläget att nivån för vattenkraftsproduktionen med nuvarande planerade och lovgivna uthyggnad preciseras, menar motionärerna.

Civilutskottet behandlar i sitt yttrande bl. a. möjligheterna att uppnå målet för vattenkraftsproduktionen och de krav som riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen ställer. Härvid kommenterar civilutskottet uttalan-

det i propositionen om bedömningen av vattenkraftsärenden. Civilutskottet anför i detta sammanhang bl. a. följande:

Det torde vara i sak ostridigt att ramen för den möjliga utbyggnaden läggs fast ytterst genom riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen och vattenlagens tillåtlighetsregler i förening med regeringens prövningsrätt. Därtill kommer att ansökningar om tillstånd till utbyggnad av naturliga skäl aktualiseras vid tidpunkter som sökandena finner förenliga med sina intressen.

Civilutskottet konstaterar för sin del att övervägandena knappast kan utgå från annat än av riksdagen hittills godtagna riktlinjer för den fysiska riksplaneringen och från den nuvarande vattenlagens prövningsregler. Civilutskottet har i betänkande 1980/81:31 påpekat att inte heller regeringens dispensmöjligheter kan generellt vidgas genom energipolitiska uttalanden – regeringen är bunden inom ramen för sedvanlig tolkning av gällande lagreglering av dispensmöjligheterna.

Civilutskottet har tillförts uppgifter om de ärenden som f. n. prövas av regeringen och om de ansökningar som kan väntas. Dessa uppgifter har enligt civilutskottets mening inte entydigt gett vid handen att man – utan ändrade riktlinjer för den fysiska riksplaneringen, ändrade tillåtlighetsregler i vattenlagen eller avsiktligt ändrade dispensregler – med säkerhet kan uppnå en total vattenkraftproduktion om 66 TWh och, än mindre, att vattenkraften år 1990 ger ett tillskott av 65 TWh.

Enligt civilutskottets mening bör näringsutskottet betona energiministerns uttalanden att de angivna tillförselnivåerna inte bör betraktas som fastställda mål. För den händelse att riksdagen önskar vidga utbyggnaden av vattenkraften står endast till buds konkreta beslut antingen av vissa angivna älvsräckor inte längre skall vara undantagna från utbyggnad eller att ändra vattenlagen så att de motstående intressena tillmås en mindre vikt. Sannolikheten av att riksdagen skall fatta sådana beslut bör inte bedömas i detta sammanhang. Om näringsutskottet utgår från nu gällande regler bör i energibalansen ingå ett troligt tillskott från vattenkraften 1990 som något understiger 65 TWh. Denna marginella osäkerhet torde inte ge energibalanserna mindre värde. Markeringen bör göras snarast för att stryka under att talet är ett i viss mån osäkert resultat av beräkningar av tillgänglig vattenkraft och inte en utgångspunkt för att besluta om vilken vattenkraft som skall vara tillgänglig.

Civilutskottet konstaterar att de intressen som kommer till uttryck i det berörda yrkandet i motion 1980/81:1994 blir tillgodosedda om näringsutskottet och riksdagen ansluter sig till civilutskottets resonemang.

Även när det gäller förslaget i motion 1980/81:1976 (s) om en plan för vattenkraftsutbyggnaden anser civilutskottets majoritet att syftet med detta blir tillgodosett om riksdagen ansluter sig till civilutskottets nyss redovisade uppfattning. Socialdemokraterna i civilutskottet anser däremot att ett förslag till utbyggnadsplan bör utarbetas. I fråga om vattenkraftsutbyggnaden uttalar de att det fortfarande bör hävdas att ett stort ingrepp är bättre än många små ingrepp som direkt berör ett stort antal människor.

Näringsutskottet anser att det är viktigt att hålla i minnet att, som

civilutskottet påpekar, endast konkreta beslut står till buds om riksdagen önskar vidga utbyggnaden av vattenkraften. Dessa beslut kan gå ut på antingen att vissa angivna älvssträckor inte längre skall vara undantagna från utbyggnad eller att vattenlagen ändras så att de motstående intressena tillmäts en mindre vikt.

Näringsutskottet finner inte anledning att ifrågasätta civilutskottets bedömning att med nu gällande regler vattenkraftsproduktionen år 1990 kommer att ligga något under 65 TWh. Detta tal bör ses som ett i viss mån osäkert resultat av beräkningar av tillgänglig vattenkraft och inte en utgångspunkt för beslut om vilken vattenkraft som skall vara tillgänglig. Utskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande till regeringen ansluter till vad utskottet här har anfört om utbyggnad av vattenkraftsproduktionen.

Med hänvisning till det nu sagda avstyrker utskottet motion 1980/81:395.

Vad avser det angivna yrkandet i motion 1980/81:1994 instämmer utskottet i vad civilutskottet har anfört. Även detta yrkande avstyrks alltså.

Vad avser önskemålet i motion 1980/81:1976 (s) om en plan för vattenkraftsutbyggnaden hänvisar näringsutskottet till sitt tidigare uttalande om att den föreslagna parlamentariska kommittén kan komma att överväga frågor rörande vattenkraftens utbyggnad i det längre perspektivet. Utvecklingen i det korta och medellånga perspektivet kommer enligt propositionen att följas uppmärksam av regeringen. Så aviseras att regeringen – om det skulle visa sig nödvändigt – år 1983 kommer att förelägga riksdagen kompletterande förslag rörande vattenkraftsutbyggnaden. Mot denna bakgrund anser utskottet inte att det här aktuella motionsyrkandet bör föranleda någon åtgärd.

I motion 1980/81:1994 föreslås även att riksdagen skall uttala att den utökning av vattenkraftsproduktionen som bör ske under 1980-talet i första hand bör åstadkommas genom effektiviseringar i befintliga kraftstationer. Civilutskottet påpekar att en meningsyttring av riksdagen enligt detta yrkande torde vara svår att verkställa utan konkretioner i fråga om önskade beslut. Näringsutskottet vill erinra om att regeringen räknar med att ett effektivare utnyttjande av de befintliga vattenkraftstationerna skall ge ett produktionstillskott av ca 1 TWh. Utskottet finner inte att motionsyrkandet bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Vattenkraftsutbyggnaden under 1980-talet bör begränsas till okontroversiella projekt, minikraftverk samt effektiviseringar av befintliga vattenkraftverk, uttalas i motion 1980/81:1986. Med okontroversiella projekt avser motionärerna sådana vattenkraftsutbyggnader som varken kammarkollegiet, statens naturvårdsverk eller berörd kommun motsätter sig. De bedömer att man härigenom skulle uppnå ett tillskott på ca 3 TWh under 1980-talet utöver nu utbyggd eller lovgiven produktion. I motionen hemställs att riksdagen skall avslå propositionen i här aktuell del samt uttala sig för de i motionen förordade riktlinjerna för utbyggnaden av vattenkraften. Med

hänvisning till vad som anförts i det föregående avstyrker utskottet motion 1980/81:1986.

I motion 1980/81:336 önskas att riksdagen skall uttala att vattenkraften bör byggas ut i den utsträckning som är ekonomiskt lönsam. I propositionen anges att den tekniskt utbyggbara vattenkraften har uppskattats motsvara en årlig energiproduktion av ca 130 TWh. De utbyggnadsvärda vattenkraftsresurserna, dvs. de resurser som kan tillgodogöras i rationella anläggningar, har bedömts uppgå till ca 95 TWh per år. Av de återstående utbyggnadsvärda vattenkraftsresurserna faller hälften eller ca 17 TWh per år på de fyra outbyggda huvudälvarna i Norrland, dvs. Torne, Kalix och Pite älvar samt Vindelälven. Utskottet vill erinra om civilutskottets uttalande att överväganden om vattenkraftsutbyggnaden knappast kan utgå från annat än av riksdagen hittills godtagna riktlinjer för den fysiska riksplaneringen och från den nuvarande vattenlagens prövningsregler. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motionsyrkandet.

— — —

I *avvikande mening* till civilutskottets ovan delvis citerade yttrande (CU 1980/81:5 y) anförde ledamöter (s) om en *plan för vattenkraftsutbyggnaden m. m.* bl. a.:

Motionens centrala syfte är att uppnå ett klarläggande av vilka utbyggnader av vattenkraften som kan och bör aktualiseras för att uppnå den beräknade årsproduktionen 66 TWh/år. Ett sådant klarläggande bör lämpligen ges formen av ett förslag till utbyggnadsplan där det redovisas samlade överväganden som knyter an till nu delvis förändrade energipolitiska målsättningar. I anslutning därtill bör också ges redovisningar som kan grunda ett riksdagsbeslut om hur vattenkraftsutnyttjandet skall ske: Det bör fortfarande hävdas att ett stort ingrepp är bättre än många små ingrepp som direkt berör ett stort antal människor. Näringsutskottet bör därför tillstyrka motion 1976 (s) yrkande 19.

Bilaga 3

Utdrag ur civilutskottets betänkande 1980/81:31 om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för utbyggnad av vattenkraft, m. m. (prop. 1980:90 i vad gäller prövning enligt vattenlagen)

— — —
Utskottet

Riksdagen har beretts tillfälle att ta del av bl. a. vad energiministern (prop. bil. 1 s. 283) anfört till regeringsprotokollet om möjligheterna att medge vattenkraftutbyggnad trots att hinder möter mot företaget från allmän planeringssynpunkt eller med hänsyn till tillåtlighetsreglerna i 2 kap. vattenlagen. Han uttalar i detta sammanhang bl. a. att dispensregeln i 4 kap. 18 § tredje stycket vattenlagen gör det möjligt för regeringen att vid sin prövning av tillåtlighetsfrågan ta hänsyn till bl. a. energiförsörjningsbehovet och således beakta det ökade värde som vattenkraften kommer att få för landets energiförsörjning.

Motsvarande frågor har tidigare prövats av utskottet (CU 1979/80:5 s. 10–11, 13). Utskottet noterade att i den sedermera återkallade proposition 1978/79:115 (bil. 1 s. 228–229) bl. a. anförts att regeringen genom dispensregeln kan beakta det ökade värde som vattenkraften fått för landets energiförsörjning vid bedömning av om ett företag är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt. Utskottet anförde bl. a. att av riksdagen godkända riktlinjer för energipolitiken inte får leda till en faktisk urholkning av vattenlagens tillåtlighetsregler – tillämpningen av dispensregeln begränsas fortfarande av den restriktiva utformningen av denna samt de till regeln knutna lagmotiven (JuU 1971:13 s. 81) som innebär att dispensbefogenheten är avsedd att utnyttjas endast då mycket starka skäl talar för att ett vattenbyggnadsföretag bör tillåtas.

Riksdagen har beslutat om riktlinjer inom den fysiska riksplaneringens ram som innebär att den ansett att vissa älvsträckor m. m. inte bör byggas ut. Utskottet förutsätter att det nu upprepade uttalandet om att grunda dispenser på målsättningar i energibalanser e. d. inte avsetts innebära en antydan om möjligheter att frångå riksdagens bedömningar. Den debatt som förts om riktlinjernas vägledande eller bindande karaktär torde sakna praktisk anknytning till dessa konkretiserade riksdagsbeslut. Uttalandet skulle därmed innebära en hänvisning till regeringens möjligheter att dispensera från egna bedömningar att hinder möter från allmänna planeringssynpunkter liksom från bedömningar enligt 2 kap. vattenlagen.

Enligt civilutskottets mening bör eventuella syften att mjuka upp vattenlagens grundläggande tillåtlighetsregler hävdas genom förslag om motsvarande ändringar i vattenlagen och inte genom fristående uttalanden till regeringsprotokollet – detta även om riksdagen bereds tillfälle att ta del av dem. Utskottet konstaterar därmed att tillämpningen av dispensregeln även fortsättningsvis får ske utifrån eljest gällande tolkningsgrunder. Vad utskottet i denna del anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Bilaga 4

Utdrag ur direktiven (1981:62) till kommittén för att utreda åtgärder för att säkra kärnkraftens avveckling och ett fortsatt minskat oljeberoende (1981 års energikommitté) (EK 81)

Enligt riksdagens beslut bör emellertid förberedelserna för kärnkraftens avveckling inledas genom att en parlamentarisk kommitté redan nu tillkallas. Jag föreslår därför att detta sker nu. Kommittén bör ha till uppgift att utreda och föreslå en plan för kärnkraftens avveckling och ett fortsatt minskat oljeberoende. Vad gäller utredningsarbetets närmare omfattning och inriktning vill jag anföra följande.

Kommitténs uppgift bör vara att föreslå riktlinjer på lång sikt för Sveriges energiförsörjning. Det tidsperspektiv det gäller är 1990-talet och tiden därefter. På grund av långa planerings- och byggtider kommer dock en del beslut att behöva fattas redan under 1980-talet, i vissa fall redan i början av detta årtionde.

Kommittén bör så långt möjligt bedriva sitt arbete samordnat med andra organ som är verksamma inom området och utnyttja det kommande energiverkets och andra myndigheters resurser för särskilda utredningar, m.m. I vissa fall kan det vara motiverat att kommittén utför egna utredningar.

Vid avvecklingen av kärnkraften kan kärnkraften ersättas av nya elproduktionsanläggningar eller elenergi ersättas av andra energibärare, t. ex. naturgas. Också direkt användning av andra bränslen kan komma i fråga. Styrande för val av energitillförselssystem då kärnkraften avvecklas måste vara ekonomiska och miljömässiga faktorer. Det ankommer på kommittén att belysa olika alternativa handlingsvägar för att säkerställa avvecklingen av kärnkraften. Kommittén bör därvid skissera olika energitillförselssystem och överväga nödvändiga styrmedel. Utgångspunkter skall härvid bl.a. vara ett fortsatt minskat oljeberoende och en totalt sett god hushållning med resurser.

Kommittén bör utgå från att det av riksdagen beslutade energihushållningsprogrammet (prop. 1980/81:90, NU 1980/81:60, rskr 1980/81:381) genomförs till slutet av 1980-talet. Detta program grundas på principen att så länge kostnaden för att spara en enhet energi inte är högre än kostnaden för att tillföra en enhet, sparande bör väljas före tillförsel. Kommittén bör vidare utgå från de av riksdagen beslutade (prop. 1980/81:133, CU 1980/81:37, rskr 1980/81:384) riktlinjerna för energisparverksamheten i byggnader m.m. Som underlag för sina överväganden bör kommittén därutöver från berörda myndigheter inhämta prognoser över energibehovet i framtiden. I dessa prognoser bör ingå analyser över möjligheterna till effektivare energianvändning t. ex. genom ökad användning av värmepumpar, m.m.

Kommittén bör också analysera vilken roll olika energikällor kan få i den framtida energiförsörjningen. Jag tänker här närmast på olja, kol, vattenkraft, torv, skogsbränslen, skiffer, naturgas samt på nya och förnybara energikällor som sol och vind.

Riksdagen fattade år 1977 beslut om riktlinjer i den fysiska riksplaneringen för vattendrag i norra Svealand och Norrland (prop. 1977/78:57, CU 1977/78:9, rskr 1977/78:100). Beslutet innebär bl. a. att de outbyggda huvudälvarna Torne älv, Kalix älv, Pite älv och Vindelälven skall undantas från utbyggnad. Kommittén bör i sina överväganden utgå från de av riksdagen beslutade riktlinjerna. Med denna utgångspunkt bör kommittén överväga vilket bidrag vattenkraften kan ge till elförsörjningen i ett längre perspektiv.
